

כבילת עצורים בבתי חולים פסיכיאטריים

רונה שוורץ¹

מבוא

מדי יום מועברים עצורים, שמתעורר חשד כי הם לוקים בנפשם, לבתי חולים פסיכיאטריים לשם בדיקת מצבם הנפשי. ניתן לסווגם לשלושה: הסוג הראשון של הנבדקים הוא "עצורי ימים", חשודים בלבד שטרם הוגש נגדם כתב אישום, אשר מטרת בדיקתם היא מתן חוות דעת בעניין כשירותם לעמוד לדין לפי סעיף 17 וכשירותם למעצר לפי סעיף 16 לחוק טיפול בחולי נפש, תשנ"א-1991 (להלן: "חוק טיפול בחולי נפש"). הסוג השני של עצורים שנבדקים בבתי חולים פסיכיאטריים הוא "עצורים עד החלטה אחרת" אשר הוגש נגדם כתב אישום והם מובאים לבית חולים לצורך הסתכלות לפי סעיף 15(ג) לחוק טיפול בחולי נפש, שנועד לבחון את מצבם הנפשי בעת העמדתם לדין ובעת ביצוע העבירה. עצורים אלו, עצורי ימים ועצורים עד החלטה אחרת, נתונים להשגחת משטרת ישראל כאשר הם שוהים מחוץ למתקן המעצר. הסוג השלישי הוא עצורים עד תום ההליכים שהובאו לבדיקת מצבם הנפשי במסגרת התיק העיקרי לפי סעיף 15(ג) לחוק טיפול בחולי נפש או לצורך קבלת טיפול. שירות בתי הסוהר הוא הגורם הביטחוני שאחראי על תנאי החזקתם של נאשמים שנקבע לגביהם כי יהיו עצורים עד לתום ההליכים.

בשנים האחרונות נתקלה הסניגוריה הציבורית בעשרות מקרים בהם התברר כי גורמי האכיפה, משטרה או שירות בתי הסוהר, הורו על כבילת עצורים שנשלחו לבדיקות בבתי חולים פסיכיאטריים באופן גורף וללא הפעלת שיקול דעת קונקרטי ומבוסס. זאת, בניגוד לחוק, לפסיקה ותוך פגיעה אנושה בזכותם של העצורים לכבוד ולשלמות גופם. חלק מהעצורים נכבלים בארבע גפיים למיטה במשך שעות רבות וברציפות, חלקם יד ורגל למיטה, חלקם רק בידיהם או ברגליהם כשגף אחת קשורה לשניה. כל זאת כאשר בנוסף לכבילה, שוהה בסמוך לעצור זקיף אחד לפחות (לעתים שניים או שלושה) במשך כל תקופת אשפוזו, והאשפוז מתבצע ממילא במחלקה סגורה.

כבילת אדם בגפיו פוגעת אנושות בכבודו ובאוטונומיה הבסיסית שלו על גופו. היא מעוררת תחושות קשות של בושה, השפלה, דהומניזציה, חוסר אוניס וחרדה, בפרט בקרב עצורים שמצבם הנפשי פגיע ועלול להחמיר בעקבות הכבילה.² במקרים בהם הכבילה נעשית ישירות למיטה, נמשכת שעות ולעתים ימים, היא עשויה לעלות עד כדי התעללות של ממש באדם חסר ישע.

הסתכלות בבית חולים פסיכיאטרי נועדה להעריך את מצבו הנפשי של העצור על סמך בחינת התנהגותו, תהליכי שיפוט, תפיסת סיטואציות חברתיות, בוחן מציאות, סף גירוי, מצב רוח, תגובות פסיכומטריות, תכני חשיבה ועוד. הטלת מגבלות, כמו שהותו המתמדת של זקיף בצמוד למיטת העצור כשהוא כבול בידיו וברגליו, מונעת מהרופא לבחון כדבעי את מצבו הנפשי של העצור על פי הקריטריונים הנזכרים, עשויה להחריף את מצבו הנפשי ולסכל את המטרה לשמה אושפז העצור מלכתחילה.

קשה להשלים עם פרקטיקה גורפת של כבילת עצורים על ידי הגורמים הביטחוניים, בפרט בהתחשב באמצעי הריסון האחרים שעומדים לרשות בית החולים, ככל שהשימוש בהם דרוש לשם מתן טיפול רפואי או כדי למנוע סכנה לעצמו או לזולתו. היתרון בהפעלת אמצעי ריסון על ידי הגורמים המטפלים הוא שלהבדיל מהאופן בו מיושמות החלטות כבילה על ידי המשטרה ושב"ס, הפעלת סמכות הכבילה על ידי הצוות הרפואי נעשית באופן מידתי ומבוקר, בהתאם להוראות ברורות הקבועות בתקנות טיפול בחולי נפש, התשנ"ב-1992.

מחמת פלוגתאות הנוגעות לחלוקת הסמכויות בין הגורמים הביטחוניים לגורמים הרפואיים כלפי עצורים המאושפזים בבתי חולים פסיכיאטריים, נוטים הגורמים הרפואיים להימנע מקבלת החלטות בנוגע לתנאי החזקתם של עצורים המאושפזים בשטח בית החולים ואינם מתערבים בהחלטות הגורמים הביטחוניים בהקשר זה. במקרים של עצורים הנכבלים בהחלטת משטרה או שירות בתי הסוהר באופן בלתי מוצדק, נוהגת הסניגוריה הציבורית לפנות לבית המשפט בבקשות להסרת כבילה. רובן המכריע של הבקשות מתקבל, לעתים קרובות תוך מתיחת ביקורת נוקבת מצד בית המשפט כלפי רשויות האכיפה על כך שהחלטת הכבילה נעדרת ביסוס או הצדקה. ואולם, מרגע כבילתו של העצור ועד ליישום החלטת בית המשפט להסרת כבילה עשוי לחלוף זמן ממושך בו העצור נותר כבול, באופן שגם פוגע מאוד בזכויותיו וגם חותר תחת הבדיקה לשמה אושפז. במצב זה, מתבקש למצוא פתרון שיהפוך את סדר הדברים ויחייב פניה לבית המשפט טרם ביצוע הכבילה. במאמר זה אסקור את מקורות הסמכות מכוחם פועלים גורמי אכיפת החוק, אעמוד על הקשיים הכרוכים בטיפול בבקשות להסרת כבילה ואציע דרכי התמודדות עמם.

1 עורכת דין בצוות הפנימי של הסניגוריה הציבורית, מחוז ת"א.

ברצוני להודות לד"ר אלקנה לייסט, ד"ר חגית לרנאו ומורן כרמון על הערותיהם המועילות למאמר.

2 נעם לובל ורוחמה מרטון **רפואה באזיקים - כבילת אסירים ועצירים במהלך טיפול רפואי ואשפוז בבתי חולים** (עמותת רופאים לזכויות אדם, 2003) Stacey A. Tovino, *Psychiatric Restraint and Seclusion: Resisting Legislative*; d843006.bc470.best-cms.com/uploaded/20.12.04.pdf *.Solution*, 47 SANTA CLARA L. REV. 511, 532-537 (2007).

המסגרת הנורמטיבית לכבילת עצורים

א. חוק המעצרים
 מקור הסמכות בחוק לכבילתו של עצור במקום ציבורי³ הוא סעיף 9א לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996 (להלן: "חוק המעצרים").
 הכלל הקבוע בחוק המעצרים הוא שעצור לא יהיה כבול אלא בהתקיים אחד מהתנאים הקבועים בסעיף 9א:
9א. עצור לא יהיה כבול במקום ציבורי אלא לפי הוראות אלה:

(1) שוטר סבר כי קיים חשש סביר שהעצור עלול לעשות אחד מאלה:

(א) להימלט או לסייע לאחר להימלט;

(ב) לגרום נזק לגוף או לרכוש;

(ג) לפגוע בראיות או להעלימן;

(ד) לקבל או לחסור חפץ שעשוי לשמש בביצוע עבירה או לפגוע בסדרי מקום המעצר;

(2) העצור חשוד או שהוגש נגדו כתב אישום, בעבירה לפי הוראות סעיף 23(א)(5), אלא אם כן סבר שוטר שבנסיבות הענין לא קיים חשש כאמור בפסקאות משנה (א) עד (ד) של פסקה (1);

חלק מעילות הכבילה המפורטות בסעיף 9א(1), בהן חשש לפגיעה בראיות, העברת חפצים וכיו"ב, אינן רלוונטיות לנסיבות בהן עצור שוהה במחלקה סגורה בבית חולים ולצידו זקיף. חלקן האחר של העילות, דוגמת גרימת נזק לרכוש או פגיעה בסדרי מקום המעצר, לא יכולות לעמוד במבחני המידתיות, שהרי ודאי ניתן לספק להן מענה פוגעני פחות מכבילת העצור.⁴ בפועל, העילות עליהן מסתמכים גופי האכיפה הן הימלטות וגרימת נזק לגוף. חשש מכך שמטופל יגרום נזק לגופו שלו או של אחר אינו זר לצוות הרפואי בבית החולים, ובידיו הכלים המקצועיים המיטיביים למתן מענה הולם לסכנה שנשקפת מהמטופל. אם כן, העילה היחידה אשר עשויה להצדיק כבילה על ידי גורמי האכיפה שמוצבים בבית החולים, היא חשש מהימלטות. אכן, עצורים נמצאים במשמורת

גופי האכיפה, ועליהם מוטלת האחריות לעשות שימוש באמצעים הדרושים למניעת בריחה בבית החולים, ככל שעולה לגבי עצור מסוים חשש ממשי מבריחה שלא ניתן לאיינו אלא באמצעות כבילה. בסעיף 9א(2) הועתקה חזקת המסוכנות המקימה עילת מעצר סטטוטורית בעבירות מסוימות לפי סעיף 23(א)(5) לחוק המעצרים אל תוך עילות הכבילה במקום ציבורי. יש בכך קושי של ממש. לשם המחשה, חזקת המסוכנות כלפי חשוד בעבירות אלימות במשפחה, נקבעה כמקימה עילת מעצר משום מסוכנותו כלפי בני ביתו. משלא הונחה תשתית ראייתית למסוכנותו של עצור כלפי כולי עלמא, עצם קיומו של חשד לביצוע עבירות אלימות במשפחה אינו יכול להצדיק את כבילתו של העצור, שממילא נמצא בתוך מחלקה סגורה ומאובטחת.⁵ באופן זהה, חזקת המסוכנות בעבירות סמים נועדה למנוע הפצת סמים שיכולה להיעשות מכל כתובת. ספק אם ניתן לטעון שיש חשש ממשי להפצת סם במחלקה סגורה המצדיק כבילה. יחד עם חזקת המסוכנות, הועתקה גם האפשרות לסתור אותה, זאת אם סבר שוטר או סוהר שבנסיבות הענין לא קיים חשש כאמור בסעיף 9א(1), היינו חשש להימלטות, מסוכנות וכיו"ב.

ההתמקדות באופי העבירה בלבד כנימוק לכבילה, מבלי הכרח לבחון האם קיימים נתונים שמתייחסים באופן קונקרטי לחשש מבריחה או הימלטות, היא בעייתית ביותר.⁶ אף ביחס לעבירה החמורה ביותר עלי ספר החוקים, קבע בית המשפט העליון (כב' השופט י' עמית):

"על פניו, ומבלי לקבוע מסמרות, דומני כי ראוי שגישת המשטרה, כפי שמשקפת מהחלטת מפקד תחנת משטרת אשקלון, תיבחן על ידי הדרגים הגבוהים. זאת, כאשר קשה להלום כי כל נאשם ברצח המופנה להסתכלות, יהיה אזוק ברגליו 24 שעות ביממה, אך בשל חומרת העבירה והחשש האינהרנטי להימלטות מבית החולים הפסיכיאטרי".⁷

ב. נהלי המשטרה ושירות בתי הסוהר
הנחיות המשטרה לגבי כבילת עצורים שבהשגחתה (עצורי ימים ועצורים עד החלטה אחרת)

סעיף 25(ד) לפקודת המטא"ר קובע כי מפקד מקום המעצר יורה על כבילת עצור המאושפז בבית חולים אם התמלאו שני תנאים במצטבר: (1) יש צורך בכבילתו כדי למנוע סכנה ממשית להימלטותו או כדי למנוע סכנה הנשקפת מן העצור לאדם מן הציבור, לצוות הרפואי, לעצור עצמו או לרכוש; (2) אין במקום האשפוז אמצעי

3 עולה השאלה האם בית חולים פסיכיאטרי מוגדר כמקום ציבורי. סעיף 9א(5) לחוק המעצרים מגדיר מקום ציבורי כ"מקום שלציבור או לחלק ממנו גישה אליו". נראה כי בתי חולים פסיכיאטריים, שמעניקים שירותי בריאות נפש לציבור וששוהים בהם מאושפזים מקרב הציבור, עונה להגדרת "מקום ציבורי".

4 ר' מ"ת (שלום ת"א) 533942-12-14 **מדינת ישראל נ' אברהם** (לא פורסם, 20.4.2015).

5 ר' מ"ת (שלום ת"א) 9244-01-16 **מדינת ישראל נ' אבו נאדי**, (לא פורסם, 11.2.2016), (להלן: עניין **אבו נאדי**).

6 ר', לדוג', הצהרת הסיניגור במ"ת (שלום ת"א) 15109-10-15 **מדינת ישראל נ' עבדאללה** (לא פורסם, 20.10.2015): "הגענו להסכמה שלפיה תוסר הכבילה. אני מצוין שהכבילה הוצאה על בסיס ההנחה שכתב האיטום מייחס לתקיפה ואיומים בעוד מדובר בעבירה של היזק לרכוש".

7 רע"ב 4603/13 **סמני נ' מדינת ישראל**, 2-3 (פורסם בנבו, 26.6.2013). החלטות נוספות המורות על הסרת כבילה בעבירות חמורות במיוחד: מ"ת (מחוזי ת"א) 40334-12-13 **מדינת ישראל נ' שוקרון** (לא פורסם, 25.12.2013) בו נידון עניינה של נאשמת בדקירת פסיכיאטרית; מ"י (שלום ת"א) 35691-03-14 **מדינת ישראל נ' ויתקין** (לא פורסם, 21.3.2014) בו דן בית המשפט בהסרת כבילה של חשוד בעבירת רצח וקבע כי היה נעטר לבקשה במלואה אלמלא מסמך סודי שמלמד על מסוכנות החשוד לעצמו. בית המשפט הורה על הסרת הכבילה ביד והותרת אזיק אחד ברגל. ערר סיניגוריה לבית המשפט המחוזי, בו התבקשה הסרת הכבילה במלואה, נדחה (עמ"י (מחוזי ת"א) 41764-03-14 **ויתקין נ' מדינת ישראל** (לא פורסם, 21.3.2014)).

סביר אחר, שהוא אמצעי מכביד פחות ויש בו כדי למנוע סכנה זו. הסניגוריה הציבורית נתקלה במספר פעמים בהם נציגי המשטרה הציגו לבית המשפט במהלך הדיונים נוהל שכותרתו "נוהל שת"פ וסיוע לגופים ציבוריים" 02.220.004⁸. הנוהל קובע תנאים לכבילה כפועל יוצא של רמת האבטחה בבית החולים בו מאושפז העצור, באופן שאינו עולה בקנה אחד עם פקודת המטא"ר, אליה הוא כפוף נורמטיבית.

יאמר כבר כאן, כי בניגוד להצהרות נציגי המשטרה בדיונים בבתי המשפט, המסמך שהוצג כנחזה להיות נוהל שנכתב על ידי המשטרה, שירות בתי הסוהר ומשרד הבריאות יחדיו, אינו אלא טיוטה של נוהל שעודנה מצויה תחת התדיינות במשרד המשפטים, בהן משתתפת גם הסניגוריה הציבורית. הסוגיה האם יקבע כלל של כבילה או של אי כבילה במחלקות הפסיכיאטריות ברמת מיגון רגילה מצויה במחלוקת נוקבת וטרם הוכרעה במסגרת הדיונים.

הנוהל מחלק את בתי החולים הפסיכיאטריים בארץ לפי שלוש רמות ביטחון:

רמת הביטחון הראשונה היא המחלקות המשפטיות הסגורות הרגילות. בקבוצה זו נכללים מרבית בתי החולים הפסיכיאטריים בארץ ("גהה", "שלוותה", "פרדסיה", "באר יעקב", "נס ציונה", "אברבנאל", "איתנים", "הרצוג", המחלקה הסגורה הרגילה ב"שער מנשה", "טירת הכרמל", "באר שבע").

לפי הנוהל, במחלקות אלו תתבצע כבילה כברירת מחדל ובאופן אוטומטי: "ככלל: עצור ייכבל בידי / ברגליו והזקיף יהיה צמוד לעצור אשר יורשה להסתובב במחלקה. במהלך הלילה בין השעות 06:00- 22:00 - העצור ייכבל למיטתו ביד וברגל, ויורשה לקום מהמיטה רק לצרכים רפואיים או המוניטריים".

רמת הביטחון השנייה היא המחלקות הסגורות ברמת ביטחון מוגבר ("מזרע" ו"גבעת שאול"). במחלקות אלו אופן הזקיפות יהיה זהה למתבצע במחלקה סגורה רגילה למעט שני הבדלים: לא תתבצע כבילה למיטה בכל שעות היממה והזקיף יהיה בקשר עין עם העצור באופן מלא ובסמיכות אליו.

המחלקה היחידה שנמצאת ברמת הביטחון השלישית, לפי הנוהל, היא המחלקה הסגורה בביטחון מרבי בבית חולים "שער מנשה". עצור השווה בה לא ייכבל למיטה. כבילת ידיים או רגליים תתבצע לפי הערכת מצב של תחנת המשטרה. ניתן יהיה לכבול באחד מהמקרים הבאים: סכנה מידית ומוחשית לעצור או לאחרים, העברת העצור על ידי הצוות הרפואי אל מחוץ למחלקה, סכנה ממשית לבריחה ובכל הוצאתו מהמחלקה לצרכי חקירה או דיונים. למעשה, כמעט בכל בתי החולים בהם מתבצעות הסתכלויות,

קובע הנוהל שהוצג תנאים גורפים לביצוע כבילה, זאת בניגוד לחוק המעצרים, בסתירה לפקודת המטא"ר ותוך פגיעה אנושה בזכויות יסוד של מרבית העצורים הנשלחים לבדיקות נפשיות. על כך קבע בית המשפט:

"עצור לא יהיה כבול אלא במקום שסבר שוטר כי קיים חשש סביר שהעצור עלול להימלט או לגרום נזק לגוף או לרכוש או לפגוע בראיות או לקבל או למסור חפץ שעשוי לשמש בביצוע עבירה. כאשר ביקשתי את בא כוח המשיבה להתייחס לסעיף זה, הופנית לעבירות המיוחסות למבקש בכתב האישום ולעברו הקודם. לא הונחה תשתית ראייתית כלשהי לקיומו של חשש סביר ספציפי למבקש עצמו. יש לזכור כי המבקש נמצא בהסתכלות במחלקה סגורה. לצידו של המבקש מוצב שוטר שתפקידו לשמור מפני כל החששות המוזכרים בסעיף 9א האמור... נוהל המחייב כבילה של כל עצור למיטתו לצורך הסתכלות אגב שאלת מעצר עד תום ההליכים, איננו מידתי בעיניי ויש לבחון כל מקרה לגופו, כל עצור על פי נסיבותיו האישיות"⁹.

לפי פקודת המטא"ר, וגם לכך אין התייחסות בטיוטת הנוהל שהוצג, אם קבע רופא מבית החולים בכתב שכבילתו של עצור מונעת אפשרות לתת לו טיפול רפואי, שהיא מסכנת את חייו או שהיא עלולה לגרום לו נזק ממשי או בלתי הפיך, השוטר הממונה על שמירת העצור ישחררו מן הכבלים או יכבול אותו בדרך אחרת. אם מפקד מקום המעצר סבור כי קביעתו של הרופא אינה מוצדקת בנסיבות העניין, עליו לפנות ל"פורום הכרעות"¹⁰.

אם הפנייה ל"פורום הכרעות" נעשתה על ידי מפקד מקום המעצר בעקבות החלטת רופא, אזי ההכרעה הסופית תהיה של נציג בית החולים ב"פורום הכרעות". נציג בית החולים רשאי לפנות אף הוא ל"פורום הכרעות" אם סבר כי יש לשחרר את העצור מכבילה, גם שלא מטעמים רפואיים. במקרים אלו, לפי פקודת המטא"ר, ההכרעה הסופית תהיה של נציג המשטרה ב"פורום הכרעות". אם קביעתו של הרופא להסיר את הכבלים אינה מושתתת על טעם רפואי, אין לשחרר את העצור מן הכבלים, אלא אם קיבל מפקד מקום המעצר החלטה של "פורום הכרעות" לפיה יש לשחרר את העצור מכבילו.

בשנים האחרונות "פורום הכרעות" לא הופעל. נדמה כי אי הפעלתו נובע מחוסר מודעות של הצוות הרפואי בבתי החולים, מהעדר גורם ארצי מתאם ומקושי לאתר את הגורמים הרלוונטיים לצורך הפעלת מנגנון נוהל ההכרעות.¹¹ בהעדר הסדרים מפורטים להפעלת הפורום, עדכון בעלי התפקידים שחברים בו וקביעת פרקי הזמן

8 ר', למשל, עניין **אבו נאדי**, לעיל ה"ש 5; מ"ת (מחוזי ת"א) 15-04-34332 **אבו סרארי נ' מדינת ישראל** (לא פורסם, 20.5.2015), (להלן: עניין **אבו סרארי**); מ"ת (שלום ת"א) 14-12-21172 **מדינת ישראל נ' דוד** (לא פורסם, 17.12.2014) וערר המדינה שנדחה עמ"ת 14-12-38696 **מדינת ישראל נ' דוד** (לא פורסם, 18.12.2014) (להלן: עניין **דוד**); עמ"ת (מחוזי מרכז) 14-11-22273 **מדינת ישראל נ' יעקובי** (לא פורסם, 11.11.2014) (להלן: עניין **יעקובי**).
9 עניין **דוד**, לעיל ה"ש 8.

10 "פורום הכרעות" הינו מנגנון עליו הוחלט בשנת 1999, בעקבות המלצות דו"ח הוועדה לבחינת נהלי כבילת אסירים ועצירים בבתי חולים. הפורום מורכב מנציגי בית החולים ומנציגי הגורם הביטחוני ונועד לפתור בזמן אמת מחלוקות המתעוררות בין הרופא המטפל לבין הגורם הביטחוני.
11 בשנת 1999 פורסמו לראשונה בעלי התפקידים מקרב שירות בתי הסוהר והמשטרה החברים בפורום (ר' חוזר מנהל הרפואה 39/99 "כבילת אסירים ועצירים במוסדות רפואה" (www.health.gov.il/hozer/mr39_1999.pdf) (23.8.1999)).
הפעיה הבאה בה עודכנו בעלי התפקידים מקרב שירות בתי הסוהר והמשטרה היתה בשנת 2005 (חוזר מנהל הרפואה 44/2005 "כבילת אסירים ועצירים במוסדות רפואה - הנחיות" (www.health.gov.il/hozer/mr44_2005.pdf) (30.11.2005)).

כרוניקה של שחרור ידוע מראש

אבו סרארי,¹⁴ נאשם בביצוע חמש עבירות שוד באמצעות פתק, נעצר ביום 7.10.15 עד החלטה אחרת ונשלח לבדיקת מצבו הנפשי. עם אשפוזו בבית חולים "אברבנאל", התברר כי הוא שוהה בבית החולים במשך כל שעות היממה כשהוא כבול בידו למיטה ושתי רגליו כבולות זו לזו, ובאמצעות אזיק נוסף כבולות רגליו למיטה. זאת בנוסף להשגחתו של זקיף מטעם משטרת ישראל, שמוצב בתוך חדרו של אבו סרארי וסמוך למיטתו.

דרך הצגת עניינו של **אבו סרארי**, אתאר ששה מכשולים המלווים בקשות להסרת כבילה ואת האופן בו ניתן להתמודד עמם. חלק מהמכשולים אופייניים לרוב הבקשות להסרת כבילה וחלקם האחר עשוי לנבוע מחילופי מותבים או שינוי עמדות של הגורמים המעורבים.

אלו שש התחנות בדרך להסרת הכבילה:

1. גילוי דבר הכבילה
2. מחלוקות בדבר סוג ההליך וזהות משיב
3. קביעת מועד דיון דחוף בבקשה או בערר
4. קבלת עמדת בית החולים
5. התמודדות עם ההנחיות המתעדכנות של הרשויות
6. יישום החלטות שחרור מכבילה של בית המשפט

המכשול הראשון - גילוי דבר הכבילה

אבו סרארי אושפז בבית החולים בלילה שבין 7.5.2015 ל-8.5.2015. נודע על כבילתו אך ביום 10.05.2015, כעבור שלושה לילות וימים בהם היה כבול למיטתו. באותו היום הוגשה בקשה דחופה להסרת כבילתו.

במצב הנוכחי, בו גורמי האכיפה לא מיידעים את עורך דינו של העצור או מי מטעמו כשמתקבלת החלטה לכבול את העצור, נדרש הסיניגור לברר מול בית החולים באילו תנאים שוהה העצור, ובמידת האפשר לבקרו מיד על מנת להתרשם ישירות מתנאי החזקתו.

דרך נוספת להתמודד עם התופעה, היא לבקש מבית המשפט עוד במעמד הדיון בו נשלח העצור להסתכלות, לקבוע מראש שהעצור לא ייכבל במהלך בדיקתו, בכפוף לצרכים רפואיים של הצוות המטפל.¹⁵ לחילופין, באפשרות בית המשפט לקבוע כי ככל שתתקבל החלטת כבילה על ידי הגורם האמון על שמירתו של העצור, תימסר הודעה מיידית לעורך דינו ולבית המשפט.

המכשול השני - זהות המשיב וסוג ההליך

בתגובת פרקליטות מחוז תל אביב לבקשה בעניינו של **אבו סרארי** נכתב, כי הגם שעל פי הפסיקה ישנה סמכות מקבילה לבית משפט של מעצר ולבית משפט לעניינים מנהליים לדון

בהם עליו לפעול, נראה כי המנגנון יוותר חסר שימוש. המשמעות של העדר פורום הכרעות פעיל, היא שעמדת גורמי האכיפה גוברת על עמדת הצוות הרפואי.

הנחיות שירות בתי הסוהר לגבי כבילת עצורים שבהשגחתו (עצורים עד תום ההליכים)

סעיף 11א לפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971 וסעיף 13 לפקודת נציבות בתי הסוהר 04.15.01 "כבילת אסיר במקום ציבורי" מונים תנאים זהים לאלו המפורטים בסעיף 9 לחוק המעצרים, בהם האפשרות שלא לכבול גם בעבירות המקימות חזקת מסוכנות, אם לא מתקיים חשש מבוסס לאחת מעילות הכבילה. סעיף 13(ה) לפקודת נציבות בתי הסוהר מורה להשתמש באמצעי כבילה חלופיים אשר השימוש בהם יביא לצמצום הפגיעה בטיפול הרפואי.

פקודת בתי הסוהר מפנה אף היא למנגנון של "פורום הכרעות", אולם גם במקרה של שירות בתי הסוהר מדובר במנגנון תיאורטי בלבד.

החלטות בתי המשפט

בשנים האחרונות הגישה הסיניגוריה הציבורית לבתי המשפט עשרות בקשות להסרת כבילה. מדובר בבקשות שרובן ככולן התקבלו ובתי המשפט הורו על הסרת הכבילה, באופן מלא או חלקי.¹² בין השיקולים שנבחנים על ידי בית המשפט בדיונים על הסרת הכבילה:

- עד כמה קיימת הצדקה קונקרטיה ואינדיווידואלית לחשש של בריחה או של מסוכנות לחוסים אחרים או שמא מדובר בכבילה המבוססת על הנחיות על סמך קטגוריות של עבירות או עבר פלילי;
- אם קיים חשש ממשי וקונקרטי להימלטות או למסוכנות, האם ישנם אמצעים מידתיים להתמודדות עמו, דוגמת הצבת זקיפים במחלקה או הקצאת חדר מסורג;
- אם נקבע כי כבילה היא אמצעי הכרחי, האם ניתן לבצעה בצורה מצומצמת ופוגענית במידה הפחותה האפשרית. כך, למשל, קשה לחלוק כי כבילה בארבע גפיים או כבילה ממושכת למיטה אינה עומדת במבחני המידתיות.

בתי המשפט, בפרט מותבים חוזרים כמו שופטי מעצרים, הביעו פעם אחר פעם את מורת רוחם מכבילות עצורים הנעשות על סמך חשש כללי ותיאורטי, מבלי שמוצגת בפניהם אינדיקציה קונקרטיה לסכנת הימלטות או לפגיעה של העצור בעצמו או באחרים. באחד המקרים אף שקל בית המשפט לחייב את שירות בתי הסוהר בהוצאות ממשיות, ברם החליט שלא לעשות כן מתוך תקווה שהדברים יפלו על אוזניים קשובות ויישקלו כראוי בסיטואציות דומות בעתיד.¹³ מאז ניתנה ההחלטה האמורה, הוגשו בקשות נוספות להסרת כבילה אשר הסתיימו באמירות דומות של בית המשפט.

¹² לרשימת ההחלטות העיקריות ר' טבלת פסיקה המצורפת כנספח למאמר (עמ' 12-13 לגיליון זה).
¹³ מ"ת (שלום ת"א) 29175-03-15 **מדינת ישראל נ' עמר** (לא פורסם, 12.6.2015) (להלן: עניין עמר).
¹⁴ עניין **אבו סרארי**, לעיל 8.
¹⁵ מ"ת (שלום פ"ת) 10644-01-15 **מדינת ישראל נ' סדיקוב** (לא פורסם, 6.1.2015).

בבקשות מעין אלה, דרך המלך היא הגשת עתירת אסיר במסגרתה יופיע יועמ"ש שב"ס וייתן הסבר לצורך בכבילתו של המבקש. נציגי שירות בתי הסוהר מצידם השיבו, כי העצור נמצא בסמכות משטרת ישראל.¹⁶

בית המשפט המחוזי דחה את הבקשה על הסף וקבע כי כל בקשה אשר כרוכה בתנאי מעצר יש להגיש במסגרת עתירת אסיר. כפי שנכתב גם בתגובת הפרקליטות, אכן קיימת סמכות מקבילה לבית משפט הדין בהליך המעצר ולבית המשפט המחוזי (לפי סעיף 62א לפקודת בתי הסוהר) לדון בתנאי החזקתו של עצור. החלטת הכבילה היא בליבה של החלטת המעצר, שהרי אם לא היה עצור לא היה צורך בכבילה. כחלק מסמכותו להורות על מעצר, לבית המשפט סמכות להורות על שחרור העצור, הקלה בתנאי המעצר וכן על אופן היישום של החלטת המעצר. שופטי מעצרים מחליטים כעניין של יום ביומו בסוגיות הקשורות לתנאי כליאה ושיש בהן הוראה לרשויות: "שב"ס יוודא מתן שיחת טלפון לעצור", "ידאג שהעצור יראה רופא בהקדם", "המשטרה תצלם את החבלות על גופו של העצור" וכיו"ב. אדרבה, לפי פסיקת בית המשפט העליון,¹⁷ כאשר מדובר בעניין הניתן לבדיקה מהירה ויעילה, ישנה עדיפות לפתירתה במסגרת הליך המעצר. סמכות בית המשפט של מעצר לדון בתנאי החזקתו של עצור נובעת גם מדוקטרינת הביקורת המנהלית בפלילים. על פי הדוקטרינה, לא זו בלבד שבית המשפט העליון מתיר לערכאות הפליליות לקיים ביקורת שיפוטית, אלא אף מחייב אותן לעשות כן כשהן מתבקשות לדון בטענות מנהליות וחוקתיות של נאשמים נגד החלטות התביעה, המשטרה ויתר רשויות האכיפה, בין לפני הגשת כתב אישום ובין בשלבים מאוחרים יותר של ניהול ההליך הפלילי.¹⁸ על כן, תקיפת החלטה של משטרה או שירות בתי הסוהר להפעיל אמצעי ריסון קיצוניים נגד חשוד או נאשם, במסגרת הליכי המעצר, ראוי שתתברר בפני בית המשפט הדין בהליך טרם פניה למסלול המנהלי.

סמכותו של בית המשפט הדין בהליך המעצר לדון בטענות כנגד רשויות האכיפה נגזרת גם מחובתו להבטיח את קיום חובת ההגינות הנדרשת מאותן רשויות. בקשתו של עצור להסיר כבילה שנעשתה בניגוד לנהלים ולחוק היא בעלת אופי בהול הדורש הכרעה מיידית. חיוב עצור להגיש עתירה לבית משפט מחוזי בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים עשויה לארוך זמן ממושך עד לכינוס המותב ומתן החלטה, כאשר בזמן זה העצור עודנו כבול וחזיונותיו מופרות. חובה זו מעוגנת בסעיף 3 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982, לפיו "בכל ענין של סדר הדין שאין עליו הוראה בחיקוק, ינהג בית המשפט

בדרך הנראית לו טובה ביותר לעשיית צדק" וכן מהעקרונות הכלליים, לרבות עקרון הצדק, הקבועים בחוק יסודות המשפט, תש"ם-1980.

לאילו מצטרפת הטענה כי עצם שלילת שליטתו של הנבדק על אורחות חייו מקשה את כניסתם של המטפלים אל הבעייתיות הנפשית ומורכבותה.¹⁹ ברי כי הקושי לבצע הסתכלות כהלכה ולאבחן כראוי את מצבו הנפשי של העצור מתעצם, כאשר במסגרת האשפוז שווה המטופל במחלקה סגורה כשהוא כבול ואילו צמוד זקיף. מכאן, המטרה לשמה הורה בית המשפט הדין בהליכי המעצר על אשפוז החולה מלכתחילה, לא תושג כשעל העצור מופעלים אמצעי ריסון אנטי טיפוליים. על מנת שיוכל בית המשפט לקבל חוות דעת המשקפת כראוי את מצבו הנפשי של העצור, עליו לתת את הדעת לתנאים בהם מבוצעת הבדיקה הפסיכיאטרית.

ההחלטה האמורה בעניין **אבו סרארי** בסוגית הסמכות עומדת גם בסתירה לשורה של החלטות קודמות, בהן נקבע על ידי בית המשפט של מעצר כי מוקנית לו סמכות טבועה לדון בטענות הנוגעות לתנאי המעצר, ובסוגיית כבילתו של עצור הנשלח לבדיקה נפשית במסגרת הליך המעצר בפרט.²⁰ לאור דחיפות הבקשה ועל מנת שלא לבזבז זמן יקר בהתכתשות בסוגיית הסמכות, לא הוגש ערר על החלטתו של בית המשפט המחוזי. תחת זאת הוגשה עוד באותו יום עתירת אסיר דחופה ובה פורטו בדיוק אותן טענות שהועלו בבקשה בהליך המעצר.

המכשול השלישי - קביעת מועד דיון לאחר הגשת העתירה, שכאמור נכתבה על מנת לזרז את הדין בבקשה ולהוביל להסרת הכבילה בהקדם, קבע בית המשפט המחוזי כי על שירות בתי הסוהר להגיב תוך שלושה ימים (יוזכר כי שירות בתי הסוהר כבר השיבו שאינם אחראים על שמירתו של העצור). כן צוין בהחלטה כי מועד לדיון ייקבע לאחר קבלת התגובות.

באותו היום הוגש ערר על ההחלטה האחרונה של בית המשפט המחוזי. בית המשפט העליון (כב' השופט א' שהם) קבע כי בין אם מדובר בעתירת אסיר ובין אם בבקשה הנוגעת להליכי מעצר, יש להמציא לבית המשפט המחוזי את תגובת משטרת ישראל, שירות בתי הסוהר ובית החולים בתוך יומיים ולא שלושה. כן נקבע כי דיון בבקשה/עתירת אסיר בפני בית המשפט המחוזי יערך ביום 14.5.2015.

אין זו הפעם הראשונה שבה בית המשפט העליון נאלץ להתערב במועדים שנקבעים לדיונים בבקשות בהסרת כבילה. בעניין

16 יזכר כי אכן, עצורים שנשלחים להסתכלות לאחר הגשת כתב אישום מוגדרים כ"עצורים עד החלטה אחרת" והגוף האמון על תנאי החזקתם במעצר הוא משטרת ישראל. 17 בש"פ 7053/01 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(1) 504, 513 (2001).

18 בג"ץ 9131/05 ניר עם כהן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6.2.2006); ר' גם רענן גלעדי "בית המשפט הפלילי בשבתו כבג"ץ - הלכת ניר עם ודוקטרינת הביקורת המנהלית בפלילים - חלק א ו-ב" הסניגור 190 ו-202 (בהתאמה) (2014-2015).

19 רמונה דורסט ואירית מרטיק "רפואה ושררה - טיפול כפוי בחולה נפש מנקודת הראות של המטפל" משפט וממשל ג 119, 128 (1995). 20 ר, למשל, בש"פ 5408/14 ראובני נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 8.8.2014), שנידון בפני בית המשפט העליון במסגרת הליך המעצר ובדיון העוקב בבית המשפט המחוזי נקבעה מפורשות סמכותו הטבועה של בית משפט של מעצר, ועניין דוד, לעיל ה"ש 8.

"היום, מגיע נבדק בשם... שהוא ככול במיטה על ארבע נקודות, כובלים אותו כאשר הוא ככול עם הידיים למעלה ועם הרגליים קשורות למיטה, כך הוא ישן וכך הוא בשעות היום. שב"ס נוהג להעביר את הנבדק לחדרו ושם לכבול אותו בשתי נקודות. מה אתם חושבים? מה הצוות שלי יכול להפיק מההסתכלות בתנאים כאלו. הצוות יכתוב לי פשוט ולעניין, 'הנבדק מרותק על ארבע למיטה, כבול, ובכך ההסתכלות של הצוות מסתיימת'. זה לא נותן לי שום מידע על מצבו של הנבדק, אני לא מדבר על כך שהוא נשמר על ידי שלושה אנשים שזה גם מונע מגעים שלו עם שאר המטופלים כדי לראות איך הוא מתקשר, איך מתייחס או מגיב, אבל כאשר הוא בכלל כבול למיטה, אין בכלל הסתכלות."

העמדה העקרונית שהוצגה בעניין הייב, בעניין ראובני ובעניין אבו סרארי יפה לכל בית חולים ורלוונטית לבדיקתו של כל עצור. המתנה לקבלת עמדת בית החולים בתגובה לבקשות להסרת כבילה יוצרת עיכוב נוסף במהלכו העצור עדיין שוהה בתנאי כבילה קשים. בהקשר זה ניתן לטעון, כי חובת ההצטיידות בחוות דעת מטעם הצוות הרפואי צריכה לחול על הגורמים הביטחוניים שמשיבים לבקשה להסרת כבילה, עמדה אשר אומצה על ידי בית המשפט בעבר:²⁸

"להשקפתי, חוות דעת כאמור נדרשת להציג המשיבה, המבקשת לפנוע באותן זכויות. אין זו חובתו של המבקש להוכיח כי הפגיעה בזכויותיו איננה מידתית ואיננה ראויה. כך הוא דרך כלל כשהמשיבה היא רשות ציבורית וכך הוא בפרט כשהעציר הינו אדם שיש חשש שלוקה בנפשו וממילא נתון לתנאים הקשים של מעצר."

המכשול החמישי - התמודדות עם ההנחיות המתעדכנות של הרשויות

חזרה לאבו סרארי. בדיון שנערך בבית המשפט המחוזי, הציגו נציגי המשטרה תגובה שחתום עליה סגן מפקד תחנה במשטרת ישראל, ובה נכתב כי רמת המיגון במחלקה המשפטית בבית חולים "אברבנאל" אינה מספקת, אין סורגים תקינים בכלל החלונות במחלקה ודלתות הכניסה והיציאה למחלקה לא מפוקחות ברמת מיגון מספקת. כן ציינה המשטרה בתגובתה כי לאחר הגשת הבקשה על ידי הסניגוריה, נערכה הערכת מצב נוספת, שבסופה הוחלט כי העצור יהיה כבול במהלך היום ברגליו. במהלך הלילה, בין השעות 22:00 - 06:00, ייכבל למיטתו ביד וברגל ויורשה

ראובני,²¹ נידונה בקשתו של עצור בחשד לעבירות אלימות במשפחה להסרת כבילתו בעת שהייתו בבית חולים "אברבנאל". בית משפט השלום קבע כי תנאי ההחזקה בהסתכלות אינם נתונים לשיקול דעתו של בית המשפט אך ככל שהגורמים הרלבנטיים סבורים שניתן להקל באופן הכבילה יש לעשות זאת באופן מיד. ²² על החלטה זו הוגש ערר שנקבע לדיון כעבור שלושה ימים, לאחר סוף השבוע.²³ הוגש ערר לבית המשפט העליון על מועד קביעת הדיון. בית המשפט העליון (כב' השופט ח' מלצר) קבע כך:

"לאחר עיון בבקשה ובכל נספחיה, לרבות חוות הדעת של בית החולים הפסיכיאטרי (שקבעה כי אין אילוץ רפואי לאיזוק וכבילה, ולמעשה הדבר פוגע ביכולת ההסתכלות על הנבדק), הגעתי למסקנה כי יש לשחרר את העורר מהאיזוק ומהכבילה בהם הוא נתון, בכפוף להחלטה אחרת של הצוות הרפואי המטפל (שיהיה רשאי להורות על איזוק וכבילה, אם הדבר יידרש, בין במשך היום ובין בלילה)". כן נקבע כי החלטה זו תעמוד בתוקף עד לדיון לגופו של עניין בערר, אשר ייערך לאחר סוף השבוע בבית המשפט המחוזי. בדיון הבא בערר הורה בית המשפט המחוזי על הסרה מלאה של הכבילה.²⁴

המכשול הרביעי - קבלת עמדת בית החולים בתי המשפט נמנעים, בחלק גדול מן המקרים, להחליט על הסרת הכבילה ללא קבלת עמדת בית החולים,²⁵ אף שעמדתם העקרונית של הגורמים הרפואיים בדבר הקושי לבצע הסתכלות בזמן כבילה חוזרת על עצמה בתגובות שמוגשות לבית המשפט. נתון זה לא צפוי להשתנות והוא הנחת המוצא של כל דיון בבקשה להסרת כבילה. השאלה שניתן להפנות לצוות הרפואי היא האם יש צורך רפואי בכבילה, אך זו מבוררת דרך כלל על ידי הסניגור טרם הגשת הבקשה להסרת כבילה.²⁶

בעניין אבו סרארי העביר בית חולים "אברבנאל" תגובה בנוסח דומה לזו שהועברה בעניין ראובני, לפיה העצור אינו זקוק להגבלה פיזית מבחינה פסיכיאטרית והכבילה פוגעת במידה מסוימת בהסתכלות.

תופעת הכבילה הבלתי מוצדקת אינה פוסחת גם על בית החולים השמור ביותר, "שער מנשה". בעניין הייב,²⁷ ביקש מנהל מחלקה בבית חולים "שער מנשה" להתייצב בעצמו לדיון בבקשה להסרת כבילה ולהביא את העמדה הטיפולית בפני בית המשפט. כך הוצגו הדברים:

21 בש"פ 5408/14 ראובני נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 8.8.2014) (להלן: עניין ראובני).

22 מ"ת 14-07-14 56007-07 ראובני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, החלטה בפתקית מיום 5.8.2014).

23 עמ"ת 14-08-14 5549-08 ראובני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, החלטה בפתקית מיום 8.8.2014).

24 עמ"ת 14-08-14 5549-08 ראובני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, החלטה מיום 10.8.2014), ור' בהקשר זה גם עניין יעקובי, לעיל ה"ש 8.

25 ר', למשל, רע"ב 7807/15 נעמן נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 23.11.2015) בו הורה בית המשפט העליון כי הדיון יוחזר לבית המשפט המחוזי לאחר קבלת עמדת הצוות המטפל. בינתיים כבר התקבלה חוות דעת וההליכים הופסקו בהסכמה.

26 יובהר כי לעתים נכבלים עצורים בהחלטת הצוות הרפואי על פי תקנות לטיפול בחולי נפש, התשנ"ב-1992. במקרים אלו נוטה הסניגוריה שלא להגיש בקשות להסרת כבילה.

27 מ"ת 14-07-14 49682-07 מדינת ישראל נ' הייב (לא פורסם, 3.9.2014).

28 עניין עמר, לעיל ה"ש 13, בעמ' 3.

לקום מהמיטה לצרכים רפואיים או הומניטריים בלבד. הזקיף יישאר בצמוד אליו בכל תקופת ההסתכלות.

במהלך הדיון בבית המשפט המחוזי הוצג נוהל 02.220.004 "נוהל שת"פ וסיוע לגופים ציבוריים", אשר נטען כי גובש על דעת נציגי היועץ המשפטי לממשלה, נציגי משרד הבריאות ובתי החולים הפסיכיאטריים, ועל פיו התבצעה כבילתו של אבו סראי (יוזכר כי מדובר בטיוטה בלבד שנוסחה מצוי במחלוקת). בית המשפט המחוזי הביע הפתעתו מכך שעל פי הנוהל בית חולים "אברבנאל" מצוי בדירוג הנמוך ביותר מבחינת רמת האבטחה, וקבע כי לאור הנתונים החדשים שהוצגו, ובאיוון עם פרק הזמן הקצר שנתר להסתכלות, העצור יהיה אזוק ברגליו בשעות היום ובשעות הלילה יוותר עם אזיק אחד בלבד ברגלו כשהוא קשור למיטתו. בהמשך החלטתו המליץ בית המשפט המחוזי על שיפור רמת האבטחה בבית חולים "אברבנאל" באופן שהצורך באיזוק יתייתר לחלוטין.

ביום מתן ההחלטה, 14.5.2015, הוגש על ידי הסניגוריה ערר דחוף לבית המשפט העליון. דיון בו נקבע ליום 17.5.2015, יום לפני סיום ההסתכלות (דוגמא נוספת למכשול השלישי). לאור הסכמות שהגיעו הצדדים בנוגע להקלה בתנאי כבילתו של העצור עד לסיום ההסתכלות, ובהתחשב במועד הדיון המאוחר שנקבע לערר, חזרה בה הסניגוריה מהערר. אלא שביום בו היתה צפויה ההסתכלות להסתיים, הודיע בית החולים כי הוא זקוק להמשך ההסתכלות לטובת השלמת חוות הדעת בעניין מצבו הנפשי של העצור. לאור הנסיבות החדשות, הוגשה בקשה לעיון חוזר לבית המשפט המחוזי.

בדיון, חזרו נציגי המדינה על טענות הסמכות ועל הנוהל המחייב שלטענת נציגי המשטרה נכתב בשיתוף, בהסכמה ובתיאום בין משרד הבריאות למשטרת ישראל ושירות בתי הסוהר. הסניגוריה טענה כי הנוהל אינו חוקי וחוקתי וכי משמעותו שכמעט כל עצור שנשלח לבדיקה פסיכיאטרית צפוי להיכבל למיטתו במהלך כל תקופת אשפוזו בבית החולים. עוד נטען כי הנוהל מנוגד לחוק המעצרים ולפקודת מטא"ר, הקובעים עקרון לפיו לא ניתן לכבול עצור באופן גורף ללא הצדקה ממשית וקונקרטי על פי העילות הקבועות בחוק. היות שמדובר באמצעי ריסון פוגעני ואף מסוכן, הפגיעה בזכויותיו הבסיסיות של העצור לכבוד, לחירות ולשלמות גופו יכולה להיעשות רק באופן מידתי ובהתאם לנחיצות השימוש בו.

בית המשפט המחוזי (כב' השופט ע' מודריק) קבע כדלהלן:
"אינני רואה מקום להידרש בהרחבה לטענות הדינויות מפני ש'שעת חירום' היא, שאם הכבילה פוגעת בזכות יסוד ללא דין בלי תכלית ראויה ובאורח בלתי מידתי אין מקום לסלק את הבקשה מן הדרך בטענות דינויות... ההחלטה היא בגדר "מקרה קשה". שכן, ניתן לזהות

התנגשות של שני אינטרסים חשובים. האינטרס הפרטי להגנת כבודו של אדם. ההגנה על הכבוד כוללת גם הגנה על שלמות הגוף והנפש. אין ספק וגם אין מחלוקת שכבילת אדם משך 24 שעות ביממה גם אם הכבילה אינה מגבילה, הן את יכולתו להתנועע ממקום למקום והן את יכולתו לישון את שנתו, זו השפלה. הגורם הנובל מתייחס אל הנכבל כאל חיה שאין דרך להבטיח שלא תימלט אלא באמצעות כבילה. להשפלה האמורה נלווית גם פגיעה גופנית ונפשית ברמה שאינני יודע להגדירה במדויק... מן העבר השני ניצב האינטרס הציבורי שמחייב את המשטרה לקיים שמירה בטוחה של עצירים [סעיף 3 לפקודת המשטרה (נוסח חדש) תשל"א-1071]. אי אפשר לדרוש מן המשטרה לשמור כראוי על עצירים ולבוא כלפיה בטרזוניה כאשר עציר נמלט אם אין מעמידים לרשותה אמצעים ומשאבים מתאימים. כעולה מן הדיון לפניי, במדינת ישראל רק בית חולים אחד (שער מנשה) שבו ניתן לקיים ההסתכלות במחלקה סגורה שהיא כשלעצמה מבטיחה באורח סביר מניעת הימלטות עצירים ובה אין צורך בכוח אדם מוגבר או בכבילה... באורח פרטני ובהסתמך גם על הדברים שמסר מנהל המחלקה בבית החולים, נראה לי שאין מנוס אלא להורות על הסרת הכבילה. כך אני מורה."

בית המשפט המחוזי הביע עמדתו הברורה, לפיה טיוטת הנוהל שהוצגה, הקובעת כלל של כבילה בהתאם לרמות האבטחה בבתי חולים, בין אם גובשה בהסכמת כל הרשויות ובין אם לאו, אינה מצדיקה את הפגיעה האנושה בזכויותיו של האדם הכבול.

המכשול השישי - יישום החלטות בית המשפט לעתים, כפי שקרה גם בעניין אבו סראי, עשויה להתעורר מחלוקת עובדתית בשאלה האם הגורם הביטחוני פעל בהתאם להחלטות בית המשפט ומהו הזמן שחלף עד שהחלטה יושמה. לכן מרגע קבלת ההחלטה על הסרת כבילה בבית המשפט, נדרש הסניגור לוודא מול בית החולים שההחלטה הועברה עד לזקיפים שנמצאים סמוך לעצור והסירו כבילתו.²⁹ אחד המקרים הבולטים בהקשר זה היה עניינו של עצור בחשד לעבירות אלימות במשפחה שאושפז בבית חולים "וולפסון" כתוצאה מאירוע לבבי. במסגרת הדיון להארכת מעצרו, הורה בית משפט השלום לבחון מיד את הצורך בכבילתו של העצור.³⁰ לאחר הדיון מסרה משטרת ישראל, כי אין בכוננתה להסיר את כבילתו של המבקש. הסניגוריה הציבורית הגישה בקשה בהולה למתן הוראה לקיום החלטה שיפוטית. בדיון טען נציג המשטרה כי לפי נהלי המשטרה, בשעה שהחשוד איננו עצור במתקן משטרה וקיימת סכנה כי יימלט, יש לאזוק אותו. כן טען נציג המשטרה כי לא די בנוכחות זקיף שכן דעתו עלולה

29 ר' גם עת"א (מחוזי ב"ש) 50913-07-13 סמני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 30.7.2013).
 30 מ"י 52329-07-15 מדינת ישראל נ' ברשגין (לא פורסם, 28.7.2015).

בין הצורך לשמור על עצורים בבתי חולים פסיכיאטריים לבין זכותם של העצורים לכבוד ולשלמות גופם:

1. שיפור התשתיות והמיגון - נדמה כי הכשרת חדרים ספציפיים להחזקת עצורים בבתי חולים בהם נערכות הסתכלויות, באופן שיהיה בהם סורג ודלת ננעלת, היא פתרון זול יחסית, בר ביצוע, שמהווה מענה מספק לחשש מהימלטות.³⁴
2. חובת התייעצות עם הצוות הרפואי - גיבוש עמדה בדבר הצורך הכבילה, ככל שהוא נוגע לסוגיה של פגיעה באדם או ברכוש, צריך להיעשות תוך התייעצות עם גורם מוסמך מהצוות הרפואי וקבלת הסכמתו. רק אם יסכים הגורם הרפואי כי כבילה נדרשת בנסיבות העניין המיוחד ואין אמצעי אחר בלתי שבכוחו להפיג את המסוכנות, כבילה עשויה להיות מוצדקת.
3. קביעת שיקולים ברורים ומוגדרים לכבילה - החלטה לכבול עצור חייבת להיות מבוססת על חשש ממשי, על ראשית התנהגות שמעלה חשד לבריחה או למסוכנות. לא ניתן לכבול קטגורית על סמך סוג העבירה, שאלת עברו הפלילי של המטופל או תנאי המיגון בבית החולים.
4. יידוע - עם קבלת ההחלטה על ביצוע כבילה, יש ליידע את עורך דינו או קרובו של העצור, ככל האפשר טרם ביצוע הכבילה או מיד עם הכבילה. ככל שידוע מראש כי עצור צפוי להיכבל ואין המדובר בכבילה מידית, ראוי לאפשר לעצור או לעורך דינו להשמיע טענותיהם בדבר הכבילה.³⁵
5. הצבת זקיפים - ראוי להבהיר כי כבילה לא נועדה להקל על הזקיפים. נהפוך הוא, הצבת זקיפים צריכה לאפשר הסרת כבילה. קשה לקבל טיעונים בדבר מחסור בכוח אדם כאשר יש עדות למקרים בהם הוצבו שניים ושלושה זקיפים, בנוסף לכבילה. עם זאת, אופן הצבת הזקיפים בתוך בית החולים יכול להיעשות בצורה יעילה יותר, כך שאחד מהזקיפים ימצא בדלת המחלקה והאחר בסמוך לחדרו של המטופל.
6. כבילה זהירה ומצומצמת - אין סיבה עניינית להבחנה בין הכללים החלים על כבילה רפואית בנוגע לאופן ביצוע הכבילה, לבין אלו שחלים על כבילת עצורים. ארגון הבריאות העולמי, (World Health Organization) WHO, קבע קווים מנחים לביצוע כבילה על מנת שלא יעשה בה שימוש לרעה: הכבילה הינה האמצעי האחרון למניעת פגיעה מידית או קרובה בחולה או באחר; שימוש בכבילה לפרק זמן קצר ביותר (עד שעות בודדות בלבד); תקופות

להיות מוסחת. בית משפט השלום הורה שנית על הסרת כבילת של העצור לאלתר.³¹

אין מחלוקת, כי בנקודה זו המשטרה לא קיימה את החלטת בית משפט השלום והותירה את העצור אזוק. ביום המחרת הגישה המשטרה ערר לבית המשפט המחוזי. בפתח הדיון, לשאלת בית המשפט, הודיע נציג המשטרה כי העצור עדיין אזוק, חרף החלטת בית משפט קמא, מאחר שהמשטרה טרם קיבלה את פרוטוקול הדיון שהורה על הסרת האיזוק. בית המשפט המחוזי תמה, כיצד עררה המשטרה על החלטה שלא הועברה לידיה, וקבע דיון למחרת היום, בו תספק הסברים לאי קיום החלטות שיפוטיות ולשאלת ההוצאות האפשריות אשר יוטלו על המשטרה.³²

בדיון שנערך למחרת היום הסביר נציג המשטרה, כי החלטת בית המשפט לא קוימה בשל טעות בתום לב, אשר מקורה ככל הנראה בסברת הממונים עליו כי הגשת ערר גוררת אחריה עיכוב ביצוע. בית המשפט המחוזי ביקר את התנהלות המשטרה, שקל הטלת הוצאות לטובת אוצר המדינה, אך בסופו של יום מצא להסתפק בהעברת העתק ההחלטה למפקד מרחב איילון על מנת שיערך בירור מקיף ביחס לזהות האחראים להתנהלות המשטרה. לגופו של עניין, דחה את ערר המשטרה והותיר על כנה את ההחלטה להסיר את כבילתו של העצור.³³

סיכום

כבילת עצורים המאושפזים בבתי חולים פסיכיאטריים נעשית כיום על ידי המשטרה ועל ידי שירות בתי הסוהר על סמך כללי כבילה גורפים, בניגוד לעקרונות חוקתיים, להוראות החוק, הפסיקה וההנהחיות, ותוך פגיעה קיצונית ובלתי מידתית בזכויותיהם הבסיסיות של עצורים. הכבילה מקשה על ביצוע ההסתכלות, על מתן טיפול רפואי, עשויה להוביל לפגיעות בגופם של העצורים ולהחמיר את מצבם הנפשי. הפגיעה צורבת במיוחד, כאשר יש בנמצא אמצעים פוגעניים פחות, כמו שמירת הזקיפים.

השיטה של גורמי האכיפה, להימנע מהפעלת שיקול דעת פרטני ומבוסס בנושא זה, מעבירה את הנטל, בליט ברירה, אל כתפי הסניגורים, הנדרשים לבצע שורה של פעולות מידיות לשם הסרת הכבילה. התוצאה, כמעט תמיד, היא זהה. בתי המשפט מורים על הסרת הכבילה. בדרך, מבוזבזים משאבים מערכתיים ועצורים נכבלים לפרקי זמן ארוכים (עד להחלטת בית המשפט), ללא כל הצדקה.

אבקש להציע מספר פתרונות שיסייעו ליצור איזון ראוי יותר

31 ש.ם.

32 עמ"י 15-07-15 57324-07-15 מדינת ישראל נ' ברשגין (לא פורסם, 29.7.2015).

33 עמ"י 15-07-15 57324-07-15 מדינת ישראל נ' ברשגין (לא פורסם, 30.07.2015).

34 ר' רע"א 3808/15 פלוני נ' מדינת ישראל - מדינת הבריאות (פורסם בנבו, 7.6.2015), במסגרתו קבע בית המשפט העליון, בהסכמת משרד הבריאות, כי יותקנו בחדר בבית החולים "אסף הרופא" סורג ודלת פלדה נעולה. בכך התייתר הצורך באיזוק הן במקרה זה, והן לגבי מאושפזים עתידיים בבית החולים.

35 על חשיבות עריכת שימוע טרם כבילה ניתן ללמוד מסעיף 18 לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), התשנ"ז-1997, ור' גם עת"א (מחוזי ב"ש) 30134-06-13 סמני נ' משטרת ישראל/שרות בתי הסוהר-מחלקת האסיר (לא פורסם, 18.6.2013) ומ"ת (שלום פ"ת) 13-05-13 32531-05 מדינת ישראל נ' מצליח (לא פורסם, 20.6.2013).

הנהלים, התאמתם לסטנדרט חוקתי וחוקי, והטמעתם בקרב היחידות. בהקשר זה, ראוי כי תועבר באופן מידי הנחיה לגורמי האכיפה שלא לפעול על פי טיזוטת הנחיה שטרם אושרה.

כל פתרונות אלו אינם מיושמים ורשויות האכיפה מוסיפות לכבול תוך הפעלת שיקול דעת לקוי והתעלמות מהוראות הדין, הפתרון האופטימלי לעת הנוכחית הוא היפוך סדר הפעולות, וחיוב גורמי האכיפה לפנות לבית המשפט על מנת לקבל אישור לבצע כבילה מטעמים שאינם רפואיים.

הכבילה לא תהיינה רצופות; מעקב אישי ומתמשך אחר מצבו של החולה; איסור שימוש בכבילה כאמצעי ענישה או לשם נוחות; תיעוד הכבילה כך שיהיה נגיש לביקורת; יידוע מידי של בן משפחה.³⁶

7. השמת עצורים במתקנים ממוגנים - ראוי לבחון במקרים המתאימים, לגבי עצורים בעלי רמת מסוכנות גבוהה וחשש ממשי מבריחה, את העברתם לבדיקה במתקנים עם רמת מיגון מתאימה, כמו "שער מנשה" ומב"ן.

8. קביעת הנחיות פנימיות ברורות - השלמת עבודת הכנת

36 WORLD HEALTH ORGANIZATION, RESOURCE BOOK ON MENTAL HEALTH, HUMAN RIGHTS AND LEGISLATION, 64-65 (2005)

נספח - טבלת פסיקה

החלטה	עבירות	הליך	
ביהמ"ש העליון קיבל את בקשת רשות הערעור באופן שיהיה על שירות בתי הסוהר לבחון את עמדתו תוך התייחסות לעמדת הצוות הרפואי.	רצח	רע"ב 7807/15 נעמן נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 23.11.2015)	1
הסרת כבילה לאלתר.	תקיפה ואיומים כלפי בת זוג	בש"פ 5408/14 ראובני נ' מדינת ישראל (פורסם בבנו, 8.8.2014)	2
קשה להלום כי כל נאשם ברצח המופנה להסתכלות, יהיה אזוק ברגליו 24 שעות ביממה, אך בשל חומרת העבירה והחשש האינהרנטי להימלטות.	רצח	רע"ב 4603/13 סמני נ' מדינת ישראל (פורסם בבנו, 26.6.13)	3
כבילת אדם משך 24 שעות ביממה היא השפלה, שנלווית אליה גם פגיעה גופנית ונפשית. הסרת כבילה.	שוד	מ"ת (מחוזי ת"א) 34332-04-15 מדינת ישראל נ' אבו סרארי (פורסם בבנו, 20.5.2015)	4
אזוק בידו ובשתי רגליו למיטה. הוסר האיזוק בעודו שוהה בחדרו ונותרה כבילה ברגליים בלבד כשהוא מוצא מחדרו.	ניסיון למעשה סדום ותקיפת שוטר	מ"ת (מחוזי ת"א) 55459-03-15 מדינת ישראל נ' מאדו (לא פורסם, 29.3.2015)	5
דחיית ערר משטרה. לבית המשפט של מעצר סמכות טבועה לדון בבקשה להסרת כבילה.	איומים	עמ"ת (מחוזי ת"א) 38696-12-14 מדינת ישראל נ' דוד (לא פורסם, 18.12.2014)	6
דחיית ערר משטרה. הפרת הוראה חוקית כשלעצמה אינה מקימה צורך בכבילה.	תקיפה ואיומים כלפי בת זוג	עמ"י (מחוזי ת"א) 8320-10-14 מדינת ישראל נ' זירזי (לא פורסם, 5.10.2014)	7
קבלת ערר סניגוריה והסרת כבילה בהסכמה.	החזקת סכין, איומים והיזק לרכוש	עמ"ת (מחוזי מרכז) 22273-11-14 מדינת ישראל נ' יעקובי (לא פורסם, 11.11.2014)	8
הסרת כבילה. לפסיכיאטר המחוזי מסורות הסמכויות להגביל או לנקוט בכל אמצעי נחוץ.	חבלה בכוונה מחמירה	מ"ת (מחוזי נצ') 49682-07-14 מדינת ישראל נ' הייב (לא פורסם, 3.9.2014)	
קבלת ערר סניגוריה והסרת כבילה. לבית המשפט של מעצר סמכות לדון בתנאי החזקתו של עצור.	אלמ"ב	עמ"ת (מחוזי ת"א) 5549-08-14 ראובני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 10.8.2014)	9
בית משפט הורה על הסרת איזוק ביד והותרת איזוק ברגל. נדחה ערר סניגוריה בו התבקשה הסרה מלאה של האיזוק לאור מסמך סודי שהוצג.	רצח	עמ"י (מחוזי ת"א) 41764-03-14 ויתקין נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 21.3.2014)	10

11	עת"א (מחוזי ב"ש) 30134-06-13 סמני נ' משטרת ישראל/שב"ס (לא פורסם, 18.6.2013)	רצח	מאחר ולא הוצגה בפני בית משפט החלטה מנומקת אודות הצורך בכבילה, נקבע כי על הגורם המחליט ליתן החלטתו בכתב לאחר קיום שימוע.
13	מ"ת (מחוזי ת"א) 40334-12-13 מדינת ישראל נ' שוקרון (לא פורסם, 25.12.2013)	דקירת פסיכיאטרית	הסרת כבילה
14	עת"א (מחוזי חי') 9027-08-13 פנונו נ' משטרת ישראל/שב"ס (11.8.2013)	תקיפת אמו, נזק לרכוש והפרעה לשוטר	ניתן לאיין את המסוכנות באמצעים כגון תוספת כוח אדם של סוהרים, העברה למחלקה סגורה וכיו"ב.
15	מ"ת (מחוזי-ת"א) 23578-07-12 בנון נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 14.8.2012)	הצתה, חבלה במזיד לרכב	הכבילה הוסרה בהסכמת הפרקליטות.
16	מ"ת (שלום ת"א) 56606-11-15 דבוש נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 1.12.2015)	איומים, תקיפת שוטר, חבלה במזיד לרכב	די בזקיף להתמודד עם הסיכון ואין הצדקה לפניעה כה חמורה לזכותו של העצור להתנהלות בכבוד במהלך האשפוז.
17	מ"ת (שלום ת"א) 43880-11-15 מרזיב נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 20.11.2015)	איומים כלפי אשתו	ברח בעבר מבית החולים. בהצבת הזקיף יש כדי למנוע את הסיכון לבריחה נוספת. בקשה לעיכוב ביצוע נדחתה.
19	מ"ת (שלום ת"א) 15109-10-15 מדינת ישראל נ' עבדאללה (לא פורסם, 20.10.2015)	היזק לרכוש	הסרת כבילה בהסכמה נוכח טעות של המשטרה בסוג העבירה המיוחסת לעצור.
20	מ"ת (שלום נוער פ"ת) (לא פורסם, 15.10.2015)	תקיפה ואיומים	כבילת קטין ושמירה רצופה של שלושה זקיפים. הוסרו הכבילה והזקיפים.
22	מ"ת (שלום ת"א) 29175-03-15 מדינת ישראל נ' עמר (לא פורסם, 12.6.2015)	איומים, הטרדה, ותקיפת שוטר	בית משפט שקל חיוב בהוצאות, אך קבע כי לא יעשה זאת הפעם.
24	מ"ת (שלום ת"א) 7770-04-15 מדינת ישראל נ' סימן טוב (לא פורסם, 7.6.2015)	איומים, היזק לרכוש, גניבה	לא ברור מדוע מוסיף שירות בתי הסוהר לכבול עצורים בהליך של הסתכלות מבלי שיש בכך כל תימוכין לצורך ממשי.
25	מ"ת (שלום פ"ת) 6122-06-15 מדינת ישראל נ' סלאמה (לא פורסם, 3.6.2015)	תקיפת בת זוג וחבלה ברכב	בית המשפט מורה למשטרה לבדוק מדוע נכבל חרף התנגדות בית החולים ולהעביר את התייחסותה לבית המשפט.
26	ת"פ (שלום ת"א) 15184-07-14 מדינת ישראל נ' סאחוריה (לא פורסם, 28.4.2015)	איומים, תקיפה והיזק לרכוש	שירות בתי הסוהר כבל לוקה בשכלו במעון נעול לאחר שהסתיימו הליכים לפי חוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט-1969. הכבילה הוסרה.
27	מ"ת (שלום ת"א) 53394-12-14 מדינת ישראל נ' אברהם (לא פורסם, 20.4.2015)	גניבה ופריצה לדירה	לא הוצגה תשתית ראייתית ולו בסיסית לצורך בכבילה, לא די בעניין זה בטיעונים כלליים.
28	מ"ת (שלום ת"א) 29833-02-15 אזולאי נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 6.4.2015)	איומים כלפי אשתו	העצור הכבול הוא קשיש בן 78 שאובחן כדמנטי עם המלצה למנות לו אפוטרופוס. הוחלט להסיר את הכבילה.
30	מ"ת (שלום פ"ת) 10644-01-15 מדינת ישראל נ' סדיקוב (לא פורסם, 6.1.2015)	תקיפה והיזק לרכוש	בית המשפט מורה, עוד במעמד הדיון בו נשלח להסתכלות, כי לא יהיה כבול במהלך בדיקתו.
33	מ"ת (שלום ת"א) 30250-10-14 מדינת ישראל נ' ירימי (לא פורסם, 28.11.2014)	איומים ונסיון תקיפה	הסרת כבילה. שלושת הזקיפים שנמצאים לצד העצור לא יקיפוהו פיזית ויצמדו אליו בכל עת.
35	מ"ת (שלום פ"ת) 32531-05-13 מדינת ישראל נ' מצליח (לא פורסם, 20.6.2013)	איומים כלפי הוריו	אין בהימלטותו של עצור אחר כדי לבסס חשש ביחס למבקש, לא נערך שימוע ולא ניתנה החלטה מנומקת בכתב.